

Historia Slavorum Occidentis
2023, R. 13, nr 2 (37)
ISSN 2084-1213
DOI: 10.15804/hso230210

MARCELINA KILIŃSKA (POZNAŃ)

Monika Saczyńska-Vercamer, *Władza i grzech. Supliki z terenów metropolii gnieźnieńskiej do Penitencjarii Apostolskiej w XV wieku*, Warszawa 2021, ss. 346

Monika Saczyńska-Vercamer jest pracownikiem naukowym Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk. Jej zainteresowania badawcze koncentrują się wokół praktyk religijnych i szeroko pojętej religijności polskiego społeczeństwa w okresie późnego średniowiecza. Sprawami związanymi z Penitencjarią Apostolską interesuje się od dłuższego czasu, w związku z tym najnowsza publikacja Autorki (a zarazem pierwsza samodzielnie wydana monografia) w pełni wpisuje się w jej zainteresowania badawcze. Książka powstała w wyniku wielu lat pracy Autorki nad materiałem źródłowym, stanowi tym samym zwieńczenie pewnego etapu w jej pracy naukowej.

Materiał źródłowy, na którym Autorka pracowała, wydaje się niezwykle ciekawy, a jednocześnie trudny w interpretacji czy badaniu, na co wskazuje sama Saczyńska-Vercamer¹. Historyczka w swoich badaniach korzystała z edycji źródłowych, głównie z *Repertorium Poenitentiariae Germanicum*, której braki uzupełniane były *Bullarium Poloniae*. Źródła opisane w książce są również wynikiem kwerendy archiwalnej przeprowadzonej przez Autorkę w Archiwum Penitencjarii Apostolskiej w Rzymie. Do celów porównawczych badaczka użyła zagranicznej literatury przedmiotu.

Monografia wydana staraniem Instytutu Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk składa się z trzech części. Pierwsza z nich stanowi (jak to zazwyczaj

---

¹ M. Saczyńska-Vercamer, *Władza i grzech. Supliki z terenów metropolii gnieźnieńskiej do Penitencjarii Apostolskiej w XV wieku*, Warszawa 2021, s. 12–13.

bywa) ogólny wstęp do tematu, ukazując historię kształtowania się, kompetencji, władzy i hierarchii Penitencjarii Apostolskiej. Co ciekawe, w rozdziale tym pojawia się również część źródłowa dotycząca stanu zachowania akt *Registra Matrimonialium et Diversorum*. Wydaje się to niecodzienne ze względu na to, że pozostałe informacje dotyczące źródeł Autorka umieściła we wstępie. Kolejny rozdział jest częścią zestawiającą sprawy polskie ze sprawami pochodzącymi z innych części Europy. Drugi rozdział jest rozdziałem porównawczym, przez co w dużej mierze statystycznym, ukazującym m.in. intensywność nadsyłania suplik w zależności od dystansu, jaki dzielił poszczególne diecezje od Stolicy Apostolskiej. Znaczną ilość treści tej części zajmują tabele i wykresy, w których Autorka podaje dokładne liczby nadesłanych suplik, porównując je w kryteriach chronologicznych, geograficznych i tematycznych. Trzecia i ostatnia część monografii stanowi jej najciekawszy element. Zawiera bowiem zbiór konkretnych spraw z danych kategorii, ukazując w praktyce, z jakimi zadaniami borykała się Penitencjaria Apostolska.

Przez wzgląd na niewielką liczbę opracowań dotyczących historii Penitencjarii Apostolskiej powstałych w języku polskim Autorka rozpoczyna swoją pracę od jej opisu. Przedstawia kompetencje urzędu, chociażby przez podanie dokładnej klasyfikacji kategorii spraw, jakimi były: *de matrimonialibus, de diversis formis, de declaratoriis, de defectum natalium, de uberiori, de promotis et promovendis, de confessionalibus*. Ostatnim elementem omawianym przez Saczyńską-Vercamer w tej części jest podanie innych źródeł łask, o które ubiegali się penitencjariusze. Rozdział ma za zadanie ukazać, jak liczne i zróżnicowane mogły być środki ubiegania się o potrzebne przywileje i łaski wśród ludności piętnastowiecznej Europy. Pierwsza część w pełni odpowiada tezie postawionej w jej tytule „W centrum władzy. Penitencjaria Apostolska”, ukazując, jak rozległa była władza Penitencjarii, a jednocześnie jak jej kompetencje mogły się nakładać z kompetencjami innych urzędów kurii papieskiej.

Drugi rozdział książki stanowi analizę porównawczą spraw nadsyłanych do Penitencjarii Apostolskiej z terenów archidiecezji gnieźnieńskiej z tymi nadsyłanymi z terenów Anglii, Rzeszy czy Szwecji. W tej części czytelnik jest wręcz zasypywany danymi. Wszechobecne liczby i wykresy pozwalają pokazać skalę zagadnień, którymi w XV w. zajmował się najwyższy sąd kościelny. Osadzenie ich ilości w czasie i wskazanie skoków liczbowych spowodowanych np. latami jubileuszowymi pozwala czytelnikowi zauważyć pewną sekwencję w liczbie rozpatrywanych spraw. System porównawczy stosuje badaczka nie tylko na poziomie geograficznym i chronologicznym, lecz także na poziomie rzeczowym. Autorka ponownie wraca do omawiania kategorii kwestii rozpatrywanych przez Stolicę Apostolską, jednak tym razem skupia

się na liczbie nadesłanych spraw. Ostatnim elementem poruszonym w drugim rozdziale jest przedstawienie obrazu Kościoła lokalnego, w tym przypadku metropolii gnieźnieńskiej. Obraz ten ponownie kształtowany jest przez liczby. Dzięki tak wielu wartościom liczbowym zawartym w tym rozdziale czytelnik jest w stanie zbudować sobie kompleksowy obraz spraw rozpatrywanych przez Penitencjarię Apostolską. Jednak przedzieranie się przez tak dużą liczbę danych jest trudne, męczące, a czasem nawet niezrozumiałe.

Monografię wieńczy rozdział dotyczący analizy spraw pochodzących wyłącznie z metropolii gnieźnieńskiej. Autorka w tej części skupia się na przedstawieniu treści wybranych suplik z poszczególnych kategorii. Przedstawienie fragmentów spraw rozpatrywanych przez Penitencjarię Apostolską pozwala wykorzystać dane przytoczone przez Saczyńską-Vercamer we wcześniejszych rozdziałach w konkretnej historii danego człowieka. Liczby przedstawione w rozdziale drugim zyskują w rozdziale kolejnym konkretną wartość faktograficzną. Autorka przedstawia w tej części m.in. sprawy małżeństw ubiegających się o dyspensę papieską z racji swego pokrewieństwa czy kapłanów szukających usprawiedliwienia swojej agresji i tym samym zdjęcia z siebie kar kościelnych. W każdej z kategorii Autorka stara się pokazać sprawy dla niej reprezentatywne. Próbuje także odpowiedzieć na pytanie, w jakim stopniu przedstawiane przez petentów argumenty mające umotywić ich rację są prawdziwe, a w jakim są to argumenty formularzowe mające zapewnić im potrzebne łaski. Historyczka w ostatniej części książki dokonuje również analizy samych petentów, szczególnie skupia się na tym, z jakiego stanu pochodzili. Z ogólnej grupy interesantów wydziela kobiety, ukazując chociażby, w jakich sytuacjach kobiety występowały do Penitencjarii samodzielnie, a nie np. z mężem.

Książka zakończona jest wykazem używanych przez Autorkę skrótów, rozległą bibliografią, a także wykazem tabel i wykresów.

Monika Saczyńska-Vercamer w swojej monografii przedstawia rozległy obraz działania Penitencjarii Apostolskiej. Przez porównanie liczby spraw nadsyłanych z różnych części Europy kształtuje obraz Kościołów lokalnych. Analizując supliki nadesłane z obszaru metropolii gnieźnieńskiej, Autorka ukazuje obraz centralizacji władzy papieskiej na terenach neofickich (supliki nadsyłane z diecezji wileńskiej) oraz utrwalenia się w świadomości społeczeństwa prymatu papieskiego na podstawie suplik z pozostałych diecezji. Niewątpliwym atutem książki jest obfitość danych liczbowych, które historyczka przedstawia w licznych wykresach i tabelach. Monografia Saczyńskiej-Vercamer z powodu ilości informacji w niej zawartych wydaje się jedną z podstawowych publikacji, po które powinna sięgnąć osoba chcąca zajmować

się tym tematem. Jednocześnie książka zostawia przestrzeń do dokładniejszych badań nad treścią nadsyłanych suplik. Recenzowane dzieło *Władza i grzech. Supliki z terenów metropolii gnieźnieńskiej do Penitencjarii Apostolskiej w XV wieku* skupia się bardziej na władzy niż na grzechu, jednak zgodnie z zamierzeniem Autorki stanowi kompleksowy zarys problemu, jakim była zależność wierzącego społeczeństwa od decyzji urzędów papieskich.

Marcelina Kilińska
Biblioteka Kórnicka PAN
ul. Zamkowa 5, 62-035 Kórnik
e-mail: marcelina.kilinska@bk.pan.pl